

УДК 346:339.138](477)

*Т. В. Маланчук, асистент кафедри цивільно-правових дисциплін та банківського права
ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”*

КОНТРОЛЬ ЗА ВІДПОВІДНІСТЮ ПРОДУКЦІЇ ВИМОГАМ ДОДАТКОВИХ ЯКІСНИХ ПОКАЗНИКІВ, ЕКОЛОГІЧНИХ КРИТЕРІЇВ

У статті досліджуються питання щодо ефективності здійснення державного контролю за відповідністю продукції вимогам додаткових якісних показників, зокрема вимогам екологічних критеріїв. Дослідження проводиться у ракурсі проблем стандартизації та сертифікації органічного виробництва продуктів харчування.

Ключові слова: органічне виробництво, екологічне маркування, екологічно чистий продукт, органічні продукти харчування, екологічна сертифікація.

Постановка проблеми. Значна частина людства завжди небезпідставно піклувалася про задоволення своїх споживчих потреб екологічно чистими продуктами харчування, вирощеними без застосування у технологічному циклі компонентів, які є шкідливими для здоров'я або потенційно можуть загрожувати здоров'ю людей.

Враховуючи, що останніми роками інтенсивність хімічного, радіаційного та інших видів антропогенного впливу на навколишнє середовище суттєво зросла, а це негативно позначається на здоров'ї людей, питання виробництва екологічно чистої продукції набуває гострої актуальності.

Для нашої країни виготовлення природної екологічно чистої продукції є особливо актуальним у зв'язку з прагненням жителів України звести нанівець вплив на здоров'я шкідливих наслідків від аварії на Чорнобильській АЕС.

Невирішені раніше частини проблеми. Розвинуті європейські країни займаються виготовленням екологічно чистих продуктів протягом останніх 25 років. Україна, на жаль, поки що лише заявляє про свої наміри приєднатися до цієї спільноти. Близько сорока країн вже сьогодні дбають про здоров'я свого населення, а їх сільськогосподарські підприємства, що займаються цією справою, отримують високі державні дотації та вагомі гарантії для розвитку бізнесу. Всі проекти, які діють у згаданому руслі, підкріплені відповідним законодавством. В Україні ж, на жаль, законодавче врегулювання екологічного виробництва продукції відсутнє.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблем екологічної безпеки виробництва у

своїх дослідженнях частково торкалися такі науковці як О. Шумський, І. Полікарпов, В. Василечко, М. Терешина та ін. Але вони в основному досліджували проблеми технологічного процесу органічного виробництва, а правове врегулювання даного питання залишилося поза їх увагою.

Метою даного дослідження є визначення умов, за яких виробництво екологічно чистої продукції в Україні достатньою мірою забезпечувалося б відповідним законодавчим супроводом. При цьому великого значення набуває опрацювання й узагальнення зарубіжного досвіду щодо виробництва і сертифікації екологічно чистої продукції, оскільки вітчизняні дослідження є неповними.

Виклад основного матеріалу. Широке визнання у світі як керівні нормативні документи отримали стандарти, які, серед інших, регулюють питання розробки, присвоєння та використання у товарному виробничому маркуванні еко-знаків.

У світовій практиці екологічне маркування виступає як інструмент екологічної політики, яка орієнтована на розвиток ринку і спрямована на заохочення розробки товарів з поліпшеними екологічними параметрами.

Зазвичай до екологічно чистих продуктів харчування застосовують поняття “органічні”. В той же час у багатьох країнах (Росії, Білорусі, скандинавських країнах, країнах Балтії та ін.) заборонено використовувати екологічне маркування продукції з нечіткими і неконкретними формулюваннями, такими як: “екологічно безпечна”, “екологічно сприятлива”, “зелена”, “не забруднює довкілля” тощо. І дійсно, екологічно чистим продукт можна назвати лише тоді, коли він, по-перше, не містить шкідливих для людини і навколишнього середовища речовин, і, по-друге, якщо при ви-

¹© Т. В. Маланчук, 2012

робництві та утилізації самого продукту і його упаковки не завдається шкода навколишньому середовищу. Але, на нашу думку, це нереально, оскільки будь-яке виробництво, транспортування та утилізація продукту спричиняють негативний вплив на навколишнє середовище. Різниця між продуктами може полягати лише в різному ступені негативного впливу. Саме тому, наприклад, у Канаді, маркувальні написи типу “екологічно чистий” чи “дружній до навколишнього середовища” (*environmentally friendly*) офіційно заборонені до використання на законодавчому рівні [1].

У Міністерстві сільського господарства США органічні продукти харчування описують як: “Органічне м’ясо, птиця й молочні продукти походять від тварин, які не отримували антибіотиків або гормонів росту. Органічні продукти вирощують без використання більшості традиційних пестицидів, добрив із синтетичними складниками або мулом стічних вод, біоінженерії чи іонізуючої радіації”. Отже, “органічні продукти харчування” цілком законно можуть вирощуватися з використанням традиційних пестицидів, хоча й не всіх (тобто тих, що чітко регламентовані у відповідних нормах/стандартах) [2].

Європейське законодавство та базові міжнародні стандарти стосовно органічного виробництва й переробки продукції, прийняті [IFOAM](#) (Міжнародна федерація органічного сільськогосподарського руху), дозволяють використання [харчових добавок](#) (наприклад, E-153, E-170, E-200 тощо) [3].

За визначенням російських фахівців, екологічно чистий продукт – це продукт, який не містить сторонніх домішок, у даному випадку – речовин, котрі могли б проникнути в цей продукт із забрудненого середовища, з упаковки або ж потрапити в нього в процесі його виробництва [1].

Інтенсивна робота з впровадження в практику екологічного маркування останнім часом ведеться і в Україні. Зокрема, ще 8 жовтня 2004 р. на офіційній щорічній зустрічі організацій-членів Глобальної Мережі Екологічного Маркування (GEN), що проходила в Токіо, світовою спільнотою була визнана і включена до міжнародного реєстру GEN Українська програма розвитку екологічного маркування. Згідно з нею українські виробники активно залучаються до проведення екологічної сертифікації продукції за стандартом ISO 14024 (тип 1) [1].

В Україні прийнято розрізняти сертифікацію обов’язкову і добровільну. Обов’язкова сертифікація здійснюється у межах державної

системи технічного регулювання. Вона охоплює перевірку і випробування продукції (робіт, послуг) з метою визначення її характеристик (показників), а також подальший технічний нагляд за якістю.

Добровільна сертифікація може проводитись на відповідність продукції додатковим вимогам, котрі не є обов’язковими, за ініціативою самих суб’єктів господарювання.

У зв’язку з динамічним розвитком цивілізованого ринкового середовища і підприємницької активності добровільна сертифікація стає одним із важливих механізмів сучасного управління, який дає можливість об’єктивно оцінити додаткові переваги продукції, надати споживачу підтвердження її безпеки, забезпечити контроль за відповідністю продукції вимогам додаткових якісних показників, екологічних критеріїв тощо. Екологічна сертифікація продукції відноситься до дозвільної системи і ґрунтується на встановленні додаткових вимог до всього життєвого циклу: від сировини (матеріалів) до утилізації продукту, а також оцінки її відповідності встановленим вимогам – екологічним критеріям.

З початку 2007 р. розвиток екологічної сертифікації продукції в Україні став спільною справою для [Міністерства охорони навколишнього природного середовища України](#), Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики, [Торгово-промислової палати України](#), Української асоціації споживачів та Всеукраїнської громадської організації “Жива планета”. Цей факт було закріплено відповідним протоколом до [багатосторонньої Угоди про співробітництво](#) від 29 грудня 2005 року [4]. Продукт на прилавку вважатиметься екологічно чистим, якщо таким вважається весь процес його виготовлення. Така позиція іноземних виробників органічної продукції.

Розвиток і виробництво екологічно чистих харчових продуктів та продуктів з високими оздоровчими властивостями з овочевих і зернових культур передбачено Законом України “Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні” [5]. Але така програма потребує серйозної стандартизації органічних продуктів, сильної лабораторії, яка б займалася дослідженнями відповідності стандартам. Та поки що це тільки в майбутньому, яке не настане без відповідного законодавчого супроводу.

В Україні досі не існує жодного вітчизняного нормативного акта, який би регулював органічне виробництво. Відповідно, вітчизняні виробники

проходять процедуру органічної сертифікації свого виробництва за діючими міжнародними стандартами, частіше за все – це норми Європейського Союзу. В Україні сертифікація проводиться за стандартами, що визнаються на міжнародному ринку та приватними стандартами. Постанова Ради ЄС 834/2007 – нормативний документ Європейського Союзу (далі – ЄС), що містить правила та вимоги до органічного виробництва. Діє на території країн всього ЄС. Це є найпоширеніший стандарт, відповідно до якого проводиться сертифікація органічного виробництва в Україні.

Згадана Постанова дає наступне визначення поняття органічної продукції: “це продукція, отримана в результаті сертифікованого органічного виробництва” [6].

Згідно з вказаним нормативним актом органічна сировина для виготовлення органічних продуктів харчування надходить із перевірених джерел: у ґрунт, на якому вирощуються сільськогосподарські культури, протягом 3 років заборонено вносити будь-які речовини хімічного походження. Тільки по закінченні цього так званого перехідного періоду продукція отримує статус органічної. Далі органічна сировина надходить до переробних підприємств, де переробляється окремо від традиційної сировини з метою уникнення змішування. Головне тут – кожен етап виробництва знаходиться під суворим контролем органу сертифікації, який сертифікатом засвідчує дотримання вимог та стандартів органічного виробництва. Органічна якість продукції підтверджується сертифікатом, виданим акредитованим компетентним сертифікаційним органом. Як інформація для споживача на упаковку наноситься відповідне маркування згідно зі стандартами та інформація про орган, що сертифікує.

На території України працюють іноземні сертифікаційні органи, а також в рамках швейцарсько-українського проекту “Сертифікація в органічному сільському господарстві та розвиток органічного ринку в Україні” створено український сертифікаційний орган ТОВ “Органік стандарт”, що на сьогодні є акредитованим відповідно до міжнародних стандартів і уповноважений надавати послуги з сертифікації органічного виробництва.

Стандарти органічного сільськогосподарського виробництва та маркування сільськогосподарської продукції і продуктів харчування “БІОЛан” (скорочено стандарти “БІОЛАН”) – приватні українські стандарти, створені Асоціацією “БІОЛан

Україна” на основі міжнародних стандартів органічного виробництва. За цими стандартами можуть бути сертифіковані члени Асоціації “БІОЛан”, які орієнтуються на реалізацію продукції на внутрішньому ринку України [7].

Іноді виробник, бажаючи показати свої переваги, ставить різноманітні декларативні маркування. Крім того, що вони ніякої корисної інформації не несуть, вони й до якості продукції жодного відношення не мають. А під час перевірок ці виробники не можуть надати доказів своїх екологічних заяв. Разом з тим неузгодженість, особливо контролюючих організацій, та ще й “підкріплена” законодавчими прогалинами миттєво позначається на якості будь-якої продукції. Згідно з чинними нормативними документами та продукція, що не підлягає обов'язковій сертифікації, проходить контроль санітарно-епідеміологічних і ветеринарних служб. І відстежують ці служби, знову ж таки відповідно до своїх повноважень, не всі якісні показники і показники безпеки, визначені в нормативних документах на продукцію. При цьому питання фальсифікації екологічно чистої продукції залишаються поза компетенцією цих органів.

Варто зазначити, що Верховною Радою України 21 квітня 2011 р. був ухвалений Закон “Про органічне виробництво”. Документом визначалися правові, економічні, соціальні та організаційні основи ведення органічного сільського господарства, вимоги щодо вирощування, виробництва, перероблення, сертифікації, етикетування, перевезення, зберігання та реалізації органічної продукції та сировини. Закон мав би набрати чинність з 1 січня 2012 року. Однак 20 травня 2011 р. Президентом України В. Ф. Януковичем закон був відхилений [8]. Тому до цього часу в Україні відсутнє законодавче регулювання діяльності виробників органічної продукції.

Отже, прийняття Закону все ще є актуальним для нашої держави, адже це дасть змогу започаткувати розробку повного пакета нормативно-правових актів для формування ефективної законодавчої бази європейського рівня і створення реального правового поля для забезпечення рівних умов функціонування суб'єктів господарювання органічного напрямку.

Висновки. Частина споживачів у розвинутих країнах купує екологічно чисту продукцію за цінами, які на 40–50 % і більше перевищують ціни на продукцію, виготовлену за традиційними технологіями. Враховуючи, що так і не підписаний Президентом України Закон “Про органічне виробництво” дає наступне

визначення: “традиційна (неорганічна) продукція – продукція, виготовлена за загальноприйнятими технологіями виробництва (виращування) сільськогосподарської продукції, де можна використовувати будь-які хімічні засоби захисту, синтетичні мінеральні добрива, консерванти, штучні барвники, стимулятори росту, гормони, антибіотики, ароматизатори, стабілізатори, підсилювачі смаку тощо відповідно до законодавства” – не важко спрогнозувати, що українські споживачі хотіли б мати гарантоване право купувати саме органічну продукцію, яка визначається вказаним законом як продукція, отримана в результаті сертифікованого органічного виробництва відповідно до Правил органічного виробництва [8]. При цьому споживачі органічної продукції хочуть бути абсолютно впевненими, що вони купують дійсно екологічно чисту продукцію, і їх не ошукають. В розвинутих країнах держава виступає гарантом того, щоб споживачі не були ошуканими. І в Україні слід прийняти закони щодо виробництва та сертифікації екологічно чистих продуктів. Це забезпечить постачання населенню високоякісних продуктів харчування, сприятиме підтримці вітчизняних товаровиробників екологічно чистої продукції, її просуванню на зовнішні ринки та поповненню державного бюджету.

Порівняно повільний розвиток органічного виробництва в нашій країні спричинений все ще незавершеністю створення нормативно-правової бази, яка б чітко окреслила державну політику у сфері органічного виробництва, створила умови для законодавчого визнання та захисту органічних продуктів, формування національної системи сертифікації, затвердження правил, стандартів і чіткої, ефективної системи державної підтримки та стимулювання розвитку органічного виробництва. Відсутність національної законодавчої бази є одним із основних чинників, що стримують інвесторів від вкладання капіталу в органічний бізнес в Україні. Деякі виробники спекулюють терміном “органічний продукт”, вводячи в оману споживачів, а такі поняття, як “екологічно чистий”, “біо” та “натуральний”, стають засобом для швидкого просування товару в торговельній мережі. Відсутність сертифікації та маркування на упаковці також є причиною непорозумінь між виробниками та реалізаторами їх продукції.

Тому, на наш погляд, ще однією важливою причиною необхідності галузевого закону є

здатність протистояти фальсифікаціям правовими засобами.

Список літератури

1. Терезина М. В. Экологическая безопасность производства. Требования ВТО [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.nte.-moloko.ru>.
2. Юрій Михайлов. Органічна... брехня?! [Електронний ресурс] // Пропозиція (інформаційний щомісячник), № 3, 2010. – Режим доступа : <http://www.propozitsiya.com>.
3. Постанова Комісії (ЕС) 889/2008 від 5 вересня 2008 року; Кодекс Алиментариус. Руководящие положения по производству, переработке, маркировке и сбыту органических продуктов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://organic-food.com.ua>.
4. УГОДА про співробітництво щодо розвитку в Україні системи екологічно безпечного споживання та екологічного маркування відповідно міжнародних та європейських вимог від 29 грудня 2005 року [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.menr.gov.ua>.
5. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні : закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://zakon1.rada.gov.ua>.
6. Постанова Ради ЄС 834/2007 щодо органічного сільського господарства [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.organicstandard.com.ua/...standards>.
7. Офіційний сайт ТОВ “Органік стандарт” [Електронний ресурс] / Режим доступа: <http://www.organicstandard.com.ua>.
8. Про органічне виробництво : закон України ” [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://zakon1.rada.gov.ua>.

Отримано 15.02.2012

Аннотація

В статье исследуются вопросы, касающиеся эффективности осуществления государственного контроля за соответствием продукции требованиям дополнительных качественных показателей, в частности – требованиям экологических критериев. Исследование проводится с точки зрения проблем стандартизации и сертификации органического производства продуктов питания.

Summary

Questions, touching efficiency of realization of state control after accordance products to the requirements of additional high-quality indexes, are probed in the article, in chasnosti – to the requirements of ecological criteria. Research is conducted from point of problems of standardization and certification of organic production of food stuffs.